

Xuraman Əsgərova⁴
İBN MÜHƏNNA TƏLİMİNİN ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Giriş. İbn Mühənnə təlimi, ərəb dilçilik elminin əsas məktəblərindən biri olaraq qəbul edilir. Onun yanaşması ərəb dilinin qrammatikası, sintaksisi, morfologiyası və üslubi xüsusiyyətlərini dərinlən öyrənməyi və tədris etməyi hədəfləmişdir. Bu təlim, xüsusilə İslam mədəniyyətinin geniş yayıldığı orta əsrlərdə dilçilik sahəsində əsaslı dəyişikliklərə səbəb olmuşdur.

İbn Mühənnə təlimi ərəb dilini sistemli şəkildə öyrənmək və tədris etmək üçün geniş bir yanaşma təqdim etmişdir. Onun metodologiyası ərəb dilinin qrammatik qaydalarını sadəcə təsvir etməklə kifayətlənmir, eyni zamanda bu qaydaların mənşəyini və məntiqini də izah edir. Təlimin əsas məqsədləri ərəb dilinin təmizliyini qorumaq, xüsusilə Quran və hədislərin doğru anlaşılmasını təmin etmək və dil öyrənənlərə dəstək olmaqdır. Bunun üçün praktik dərslilər və metodikalar vasitəsilə ərəb dilini öyrənməyi asanlaşdırır.

İbn Mühənnə dilin özünü təkə ünsiyyət vasitəsi kimi deyil, həm də bir sistem kimi təsvir etmişdir. Ona görə dil bir-biri ilə əlaqəli komponentlərdən ibarətdir və bu komponentlər müəyyən qaydalara əsasən işləyir.

Dilin leksik təbəqəsi (söz ehtiyatı) müəyyən struktur çərçivəsində formalaşır. Bu sistemliliyin əsasında məna əlaqələri, sözlərin kökü və törəmə üsulları dayanır. İbn Mühənnə bu yanaşma ilə göstərmişdir ki, dil özbaşına yaranmış bir vahid deyil, əksinə, məntiqi qanunauyğunluqlar əsasında işləyən bir mexanizmdir.

1. Kök sistemi və törəmələr

Ərəb dili kök əsaslı bir dil olduğundan, İbn Mühənnə onun bu xüsusiyyətini dərinliklə araşdırmışdır. Onun fikrincə, hər bir söz müəyyən kökdən törəyir və bu kökdən müxtəlif qrammatik və semantik forma modelləri yaranır.

Kök (جذر): Dilin əsas struktur vahidi kimi çıxış edir. Məsələn, üçhərflilik köklər (məsələn, "كتب" - yazmaq) müxtəlif törəmələr vasitəsilə geniş mənalar əldə edir.

Törəmələr (اشتقاق): Bir kökdən müxtəlif qrammatik formalarda və mənalarda sözlərin yaradılması sistemi dilin leksik strukturunun dinamikasını göstərir. Bu, ərəb dilinin zənginliyini və çevikliyini təmin edir.

Misal üçün:

"كتب" kökündən "كتاب" (kitab), "كاتب" (yazıçı), "كتابة" (yazı prosesi) və s. törəyir.

Bu sözlərin hər biri dil sistemində fərqli bir leksik və funksional rola malikdir.

2. Sözlərin semantik və struktural təsnifatı

İbn Mühənnə dilin leksik layını semantik (məna əsaslı) və struktural olaraq təsnif etmişdir. Bu təsnifat sözlərin bir-biri ilə əlaqələrini, onların funksional və məna baxımından birləşmələrini öyrənməyə imkan verir:

Sinonimlər (مترادفات): Eyni və ya oxşar mənaya malik olan sözlər. Bu, leksik zənginlik və ifadə genişliyi yaradır.

Antonimlər (متضادات): Qarşı mənaya malik olan sözlər. Bu, dilin məna dəqiqliyini təmin edir.

Homonimlər (لفظة مشتركة): Eyni fonetik forma ilə fərqli mənalara malik olan sözlər. Bu, dilin çoxmənalılığını göstərir.

İbn Mühənnə dilin semantik təbəqələrinin bu əlaqələr vasitəsilə sistemli şəkildə işlədiyini vurğulamışdır.

3. İbn Mühənnə təliminin xüsusiyyətləri və əhəmiyyəti

İbn Mühənnənin təlimi ərəb qrammatikasının iki əsas sahəsini əhatə edir: nahv (qrammatika) və sarf (morfologiya). Nahv cümlə strukturları, sintaksis və sözlərin cümlədəki rolunu öyrənir, sarf isə sözlərin kökü, törəməsi və qrammatik formaları üzərində dayanır [9, s. 43]. Bu sahələr üzrə İbn Mühənnənin dərsliləri və şərhləri tələbələrin ərəb dilini daha dərin başa düşməsinə kömək etmişdir. Onun əsərləri həm dilçilər, həm də ərəb dilini öyrənənlər üçün əsas mənbə rolunu oynayır [8, s. 12].

İbn Mühənnə təlimi nəzəri yanaşma ilə yanaşı, praktik öyrənmə metodlarına da önəm vermişdir. Onun hazırladığı tədris materialları mürəkkəb qrammatik qaydaların sadə izahı, dil öyrənənlər üçün real həyatdan nümunələr, fellərin, ismlərin və zərflərin istifadəsi ilə bağlı ətraflı izahlar və ərəb poeziyası və klassik ədəbiyyatdan alınmış misallarla tədris xüsusiyyətləri ilə seçilir.

İbn Mühənnə təlimi yalnız qrammatika və sintaksis üzərində deyil, həm də ərəb poeziyasının üslubi xüsusiyyətləri üzərində dayanır. Onun təlimində poeziyada istifadə olunan xüsusi qrammatik formalar, ərəb poeziyasının dil xüsusiyyətləri və üslubu, həmçinin şeir və nəsrə qrammatik uyğunluqların qorunması məsələləri araşdırılmışdır [2 s. 124]. Bu yanaşma ərəb poeziyasının daha yaxşı başa düşülməsi və təhlil edilməsinə böyük töhfə vermişdir.

İbn Mühənnənin ən önəmli xüsusiyyətlərindən biri onun nəzəriyyəni praktika ilə birləşdirə bilməsidir. O, qrammatik qaydaları yalnız nəzəri olaraq təsvir etməmiş, həm də bu qaydaların gündəlik danışqda və yazıda necə tətbiq olunacağını göstərmişdir. Bununla o, ərəb dilini öyrənənlər üçün daha praktik bir metod təqdim etmişdir [7, s. 34].

4. İbn Mühənnə təlimi və Avropa dilçiliyi: müqayisəli təhlil

Dilçilik tarixi boyunca müxtəlif mədəniyyətlər və sivilizasiyalar dilləri öyrənmək və sistemləşdirmək üçün fərqli yanaşmalar inkişaf etdirmişdir. Bu yanaşmalardan biri olan İbn Mühənnə təlimi İslam mədəniyyətinin ərəb dilinin qorunması və təkmilləşdirilməsi istiqamətində verdiyi mühüm töhfələrdən biridir. Avropa dilçilik ənənəsi isə

⁴ Azərbaycan Dillər Universiteti Təhsil 1 fakültəsi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, E-mail: eskerovakhuraman@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2362-0360>

Qərbi dünyasında dilin tarixi, struktur və funksional aspektlərini araşdırmaq üçün geniş bir çərçivə təqdim etmişdir. Bu iki əhəmiyyətli arasındakı fərqlər və oxşarlıqlar onların elmi, mədəni və fəlsəfi baxışlarını əks etdirir [3, s. 43].

İbn Mühənnə Təlimi: Bu təlim, orta əsrlərdə İslam dünyasında ərəb dilinin qorunması və inkişaf etdirilməsi məqsədilə ortaya çıxmışdır. Ərəb dilinin İslamın müqəddəs mətnləri olan Quran və hədislərin dili olması bu yanaşmanın əsasını təşkil edirdi. Məqsəd, bu mətnlərin dəqiq anlaşılmasını təmin etmək və ərəb dilinin qrammatik və morfoloji xüsusiyyətlərini sistemləşdirmək idi. İbn Mühənnə təlimi ərəb dilinin təmizliyini qorumaqla yanaşı, onun elmi tədrisi üçün zəmin hazırlamışdır.

Avropa Dilçiliyi: Avropa dilçilik ənənəsi qədim Yunan və Roma dövründən başlayaraq müxtəlif mərhələlərdən keçmişdir. Antik dövrdə qrammatika daha çox ədəbiyyatın və nitqin öyrənilməsi ilə bağlı idi. XIX əsrə doğru, Avropa dilçiliyində müqayisəli və tarixi yanaşmalar üstünlük təşkil etmişdir. Avropada dilçilik araşdırmaları daha çox müxtəlif dillərin mənşəyini, onların əlaqələrini və inkişaf proseslərini öyrənməyə yönəlmişdir [16, s. 234].

Təlimin əsas tədqiqat sahələri ərəb dilinin qrammatikası (nahv) və morfolojiyası (sarf) olmuşdur. İbn Mühənnənin yanaşması daha çox nəzəri və praktiki aspektləri birləşdirərək ərəb dilinin qrammatik qaydalarını təsvir etmək və bu qaydaların məntiqini izah etmək idi. O, xüsusilə Quran dilinin qrammatik strukturuna diqqət yetirmiş, bu mətnlərin düzgün oxunuşu və başa düşülməsi üçün xüsusi qaydalar təqdim etmişdir [15, s. 12].

XIX əsrdə Avropa dilçiliyində müqayisəli dilçilik (comparative linguistics) dominant olmuşdur. Bu yanaşma müxtəlif dillər arasında əlaqələri araşdırmaq və onların ortaq mənşəyini müəyyənəlmək məqsədi güdürdü. Daha sonra Ferdinand de Söşürün struktur yanaşması dilin elementlərini sistemli şəkildə öyrənmək üçün nəzəri əsas yaratdı [16, s. 14]. Avropa dilçiliyi fonologiya, morfolojiya, sintaksis, semantika və pragmatika kimi sahələri inkişaf etdirmişdir.

Bu təlim ərəb dilini İslam mədəniyyətinin ayrılmaz bir hissəsi kimi görmüşdür. Dilin müqəddəs statusu nəzərə alınaraq, onun tədrisi yalnız qrammatik və sintaktik qaydalarla məhdudlaşmırdı. Ərəb dilinin poetik və estetik tərəfləri, xüsusilə klassik poeziya və dini mətnlərdəki dil istifadəsi də öyrənilmişdir. Təlim ərəb dilinin mədəni identiklik və dini anlamda qorunmasını təmin etmişdir.

Təlim ərəb dilinin fonetik xüsusiyyətlərinə xüsusi diqqət ayırmışdır. Quranın düzgün tələffüzü və oxunuşu üçün qrammatik və fonetik qaydalar sistemləşdirilmişdir. Sintaksis sahəsində isə cümlə strukturlarının məntiqi və funksional izahına xüsusi əhəmiyyət verilmişdir.

Avropa dilçilik ənənəsində fonetik və fonoloji tədqiqatlar xüsusilə XX əsrdə inkişaf etmişdir. Dil səsi, onun yaranması, xüsusiyyətləri və strukturda rolu detallı şəkildə araşdırılmışdır. Sintaksis sahəsində isə cümlə quruluşlarının analizi və formal qaydalar əsasında təsnifatı geniş tətbiq edilmişdir [4, s. 56].

Təlim nəzəriyyəni praktik istifadəyə yönəltmişdir. Quran və hədislərin təfsiri, ərəb dilinin poetik və nəsr üslublarının izahı və gündəlik ünsiyyətdə istifadəsi üçün praktiki nümunələr təqdim edilmişdir.

5. Nəzəri və tətbiqi istiqamətlər

Dilçilik elmi nəzəriyyə və tətbiqi sahələrin birləşməsindən ibarətdir. Hər iki istiqamət dilin öyrənilməsi və istifadəsi üçün vacibdir. İbn Mühənnə təlimi və Avropa dilçilik ənənəsi bu iki istiqamətə fərqli yanaşmalar təqdim edərək dillərin sistemli şəkildə tədqiqinə və onların gündəlik həyatda tətbiqinə xüsusi diqqət yetirmişdir.

5.1. İbn Mühənnə təlimi

Dil və Qurani-Kərim: İbn Mühənnə təlimində nəzəri yanaşma Quran və hədislərin dili üzərində qurulmuşdur. Bu yanaşma ərəb dilinin qrammatik və morfoloji strukturlarını təhlil edərək müqəddəs mətnlərin mənalarnın dəqiq anlaşılmasını təmin etməyə çalışmışdır.

Grammatik və morfoloji sistem: Təlim ərəb dilindəki nahv (qrammatika) və sarf (morfolojiya) sahələrində sistemli qaydalar təqdim etmişdir. Bu qaydalar yalnız nəzəri bilikləri izah etməklə kifayətlənməmiş, həm də onların məntiqi əsaslarını öyrənmişdir [9, s. 89].

Dil və məntiq: İbn Mühənnə ərəb dilinin sintaktik strukturlarını məntiqi çərçivədə analiz etmişdir. Xüsusilə, Quranın mürəkkəb sintaktik quruluşları dilin məntiqi izahının nə qədər vacib olduğunu göstərmişdir.

Dini mətnlərin təfsiri: İbn Mühənnə təlimi Quran və hədislərin qrammatik və poetik təhlilinə əsaslanırdı. Təlim müqəddəs mətnlərin düzgün oxunuşunu (təcvid) və mənalarnın şərhini təmin etmək üçün nəzəri bilikləri praktikaya çevirmişdir [10, s. 124].

Üslubiyyət və estetika: Təlim ərəb poeziyasının və nəsrinin üslub xüsusiyyətlərini də tədqiq edərək dilin estetik istifadəsini vurğulamışdır. Bu yanaşma ərəb ədəbiyyatının inkişafına da böyük təsir göstərmişdir.

Gündəlik ünsiyyət: İbn Mühənnə təlimi ərəb dilinin gündəlik həyatdakı istifadəsini də nəzərə almış, praktiki qaydalar və nümunələr vasitəsilə dil öyrənənlər üçün əlçatan tədris metodu təqdim etmişdir [6, s. 29, 14 s. 34].

a. Avropa dilçiliyi

Struktur dilçilik: Ferdinand de Söşürün XIX əsrin sonlarında təqdim etdiyi struktur yanaşma dilin elementlərini (fonem, morfem, sintaksis) sistemli şəkildə tədqiq etməyə imkan yaratdı. Dilin struktur elementləri arasındakı əlaqələr və onların funksiyaları nəzəri biliklərin əsasını təşkil etdi [3, s. 12, 13 s. 34].

Generativ qrammatika: Noam Çomski tərəfindən təqdim edilən bu nəzəriyyə dilin universal qrammatik qaydalarını və onun insan beynindəki təzahürünü öyrənməyə yönəlmişdir. Bu yanaşma dilin dərk etmə prosesini daha dərinlən anlamaq üçün mühüm addım idi [10, s. 174].

Tarixi-müqayisəli yanaşma: Avropa dilçiliyində XIX əsrdə dillərin mənşəyi və inkişafı ilə bağlı nəzəri tədqiqatlar geniş yayıldı. Bu yanaşma, müxtəlif dillərin tarixi əlaqələrini və onların ortaq mənşəyini öyrənərək nəzəri əsasları möhkəmləndirdi [4, s. 76].

Tərcümə nəzəriyyəsi: Avropa dilçiliyində tətbiqi sahələrdən biri tərcümə nəzəriyyəsinin inkişafı olmuşdur. Dilçilər mətnlərin bir dildən digərinə dəqiq və mədəniyyətə uyğun şəkildə tərcüməsini təmin etmək üçün qaydalar hazırlamışdır [12, s. 65].

Dil öyrənmə metodikası: Avropada tətbiqi dilçilik, xarici dillərin öyrənilməsi metodlarının inkişafında mühüm rol oynamışdır. Bu yanaşma dil öyrənənlər üçün interaktiv və sistemli metodologiyaların yaranmasını təmin etmişdir [13, s. 345].

Nəticə. İbn Mühənnə təlimi və Avropa dilçiliyi müxtəlif mədəni kontekstlərdə inkişaf etsə də, hər ikisi dillərin elmi öyrənilməsi və tədrisi sahəsində mühüm töhfələr vermişdir. İbn Mühənnə təlimi İslam mədəniyyətinin dilçilik sahəsindəki ehtiyaclarına cavab olaraq ərəb dilinin qorunması və təkmilləşdirilməsinə fokuslanmışdır. Avropa dilçiliyi isə daha geniş spektri əhatə edərək dillərin tarixi, struktur və sosial aspektlərini sistemli şəkildə tədqiq etmişdir. Bu iki yanaşma bir-birini tamamlayan müxtəlif perspektivlər təqdim etmiş və dilçilik elminin inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərmişdir.

İbn Mühənnə təlimi ərəb dilinin yalnız qrammatik qaydalarını deyil, həm də onun fəlsəfi və mənəvi dərinliklərini öyrənməyi və tədris etməyi hədəfləmişdir. Onun təlimi, ərəb dilinin öyrənilməsi və qorunması sahəsində əvəzsiz töhfələr vermişdir və bu gün də İslam elmi və mədəniyyəti üçün böyük əhəmiyyət daşıyır.

İbn Mühənnə təlimi və Avropa dilçiliyi, nəzəri və tətbiqi istiqamətləri birləşdirərək dilin öyrənilməsi və istifadəsinə fərqli töhfələr vermişdir. İbn Mühənnə təlimi ərəb dilinin qorunmasına və müqəddəs mətnlərin təhlilinə fokuslanaraq nəzəri bilikləri praktikada tətbiq etmişdir. Avropa dilçiliyi isə nəzəri yanaşmaları tətbiqi metodlarla birləşdirərək dilin struktur, tarixi və sosial aspektlərini əhatə etmişdir. Bu yanaşmalar hər iki mədəniyyətin dilçilik sahəsindəki ehtiyaclarına və prioritetlərinə uyğun olaraq inkişaf etmişdir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Alishanlı, Ş. Tarixi poetika və ədəbiyyatşünaslığın müasir mərhələsi. Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi poetikası. Bakı: Elm. 2006.
2. Aslanov, F.Ə. Müasir alman və Azərbaycan dillərində sintaqm. Bakı: DDA, 2008.
3. Battal, A. İbnü Mühənnə Luğati. Ankara: Türk Dil Kurumu. 1997.
4. Caferoğlu, A. Türk Dili Tarihi. İstanbul-Bursa: AlfaYayınları. 2001.
5. Çobanzadə, B. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb. 2007.
6. Ərcilasun, A.B. Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi. Ankara: Akçağ Yayınları. 2004.
7. Əhmədzadə, O. Seyid Cəmaləddin İbn Mühənnənin "Hilyətül-insan və Həlbətül-lisan" lüğətlərinin və Yusif Balasaqunlunun "Qutadqu-bilik" əsərləri Tofiq Hacıyevin türkoloji baxışlarında, Endless Light in Science, 336-340. 2019.
8. Gül, B., Ağca, F. İbni Mühənnə Lüğətinin tarixi türk dili araştırmalarında yeri ve önemi. Türk Kültürü, 1, 21-29. 2014.
9. Hacıyev, T.İ. Yusif Xac Nəcib. Qutadqu-bilik. Bakı: Elm. 2007.
10. Heydərova, X. İbn Mühənnə lüğətinin İstanbul nüsxəsində Azərbaycan dilinə xas xüsusiyyətlər. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Filologiya və Sənətşünaslıq, №1, 173-179. 2022.
11. İnan, A. XIII-XV. Yüzyıllarda Mısır'da Oğuz-Türkmen ve Kıpçak Lehçeleri ve 'Halis Türkçe'. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 34, 53-72. 1953.
12. Kaymaz, Z. İbni Mühənnə Luğati'nde Kaç Kelime Var?. Türk Kültürü, 1, 31-46. 2014.
13. Korkmaz, Z. Kâşgarlı Mahmud ve Oğuz Türkçesi. Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C. I, 241-253. 2005.
14. Yapıcı, A. İ. İbni Mühənnə Luğati Üzerine Bazı Tespitler. Literature and History of Turkish or Turkic Volume, 11/20, 617-632. 2016.
15. Малов, С. Ибн Муханна написал эту турецкую книгу. Записки колледжа Востокведов. Ленинград: Академия наук. 1928.
16. Мелиоранский, П. М. Араб – филолог и тюркский язык. СПб.: Наука. 1900.

Açar sözlər: İbn Mühənnə təlimi, ərəb qrammatikası, Avropa dilçilik ənənələri, elmi kontekst, dilçilik ənənəsi

Ключевые слова: учение Ибн Муханны, арабская грамматика, европейские лингвистические традиции, научный контекст, лингвистическая традиция

Keywords: Ibn Muhanna's teachings, Arabic grammar, European linguistic traditions, scientific context, linguistic tradition

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

17. Alishanlı, Ş. Tarixi poetika və ədəbiyyatşünaslığın müasir mərhələsi. Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi poetikası. Bakı: Elm. 2006.
18. Aslanov, F.Ə. Müasir alman və Azərbaycan dillərində sintaqm. Bakı: DDA, 2008.
19. Battal, A. İbnü Mühənnə Luğati. Ankara: Türk Dil Kurumu. 1997.
20. Caferoğlu, A. Türk Dili Tarihi. İstanbul-Bursa: AlfaYayınları. 2001.
21. Çobanzadə, B. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb. 2007.
22. Ərcilasun, A.B. Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi. Ankara: Akçağ Yayınları. 2004.
23. Əhmədzadə, O. Seyid Cəmaləddin İbn Mühənnənin "Hilyətül-insan və Həlbətül-lisan" lüğətlərinin və Yusif Balasaqunlunun "Qutadqu-bilik" əsərləri Tofiq Hacıyevin türkoloji baxışlarında, Endless Light in Science, 336-340. 2019.

24. Gül, B., Ağca, F. İbni Mühənnə Lügətinin tarixi türk dili araşdırmalarında yeri və önemi. *Türk Kültürü*, 1, 21-29. 2014.
25. Hacıyev, T. İ. Yusif Xac Nəci. Qutadqu-bilik. Bakı: Elm. 2007.
26. Heydərova, X. İbn Mühənnə lügətinin İstanbul nüsxəsində Azərbaycan dilinə xas xüsusiyyətlər. *Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Filologiya və Sənətsünəşliq*, №1, 173-179. 2022.
27. İnan, A. XIII-XV. Yüzyıllarda Mısır'da Oğuz-Türkmen ve Kıpçak Lehçeleri ve 'Halis Türkçe'. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 34, 53-72. 1953.
28. Kaymaz, Z. İbni Mühənnə Lügati'nde Kaç Kelime Var?. *Türk Kültürü*, 1, 31-46. 2014.
29. Korkmaz, Z. Kaşgarlı Mahmud ve Oğuz Türkçesi. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. I, 241-253. 2005.
30. Yapıcı, A.İ. İbni Mühənnə Lügati Üzerine Bazı Tespitler. *Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 11/20, 617-632. 2016.
31. Малов, С. Ибн Муханна написал эту турецкую книгу. *Записки колледжа Востоковедов*. Ленинград: Академия наук. 1928.
32. Мелиоранский, П.М. Араб – филолог и тюркский язык. СПб.: Наука. 1900.

Açar sözlər: İbn Mühənnə təlimi, ərəb qrammatikası, Avropa dilçilik ənənələri, elmi kontekst, dilçilik ənənəsi

Ключевые слова: учение Ибн Муханны, арабская грамматика, европейские лингвистические традиции, научный контекст, лингвистическая традиция

Keywords: Ibn Muhanna's teachings, Arabic grammar, European linguistic traditions, scientific context, linguistic tradition

Xülasə

İbn Mühənnə təlimi, orta əsrlərdə ərəb qrammatika və dilçilik sahəsində böyük əhəmiyyət kəsb edən yanaşmalardan biri olmuşdur. Bu təlim ərəb dilinin qrammatikası (*nahv*) və morfolojiyasını (*sarf*) sistemli şəkildə öyrənməyi hədəfləmişdir. Əsas məqsədi ərəb dilini yalnız bir ünsiyyət vasitəsi kimi deyil, həm də dərin elmi və fəlsəfi tədqiqatın obyektini kimi təqdim etmək idi.

İbn Mühənnə təlimi xüsusilə Quranın və hədislərin dilini dəqiq və doğru şəkildə başa düşmək üçün nəzəri və təbiiqə metodlarla zənginləşdirilmişdir. Təlim mürəkkəb qrammatik qaydaları sadə şəkildə izah etməklə, tələbələr üçün praktiki dərslər vəsaitləri və nümunələr təqdim etmişdir. Quran dilinə xüsusi diqqət yetirən bu yanaşma, müqəddəs mətnlərin qrammatik və poetik xüsusiyyətlərini dərinlən təhlil etməyə xidmət etmişdir.

İbn Mühənnə təlimi ilə Avropa dilçilik ənənələrini müqayisə etmək, fərqli mədəni və elmi kontekstlərdə dilçilik metodologiyalarının inkişafını başa düşmək üçün maraqlı yanaşmadır. Bu iki dilçilik ənənəsi, inkişaf etdikləri dövrlərin intellektual və mədəni xüsusiyyətlərini əks etdirir.

Основные особенности учения Ибн Муханны

Резюме

Учение Ибн Муханны было одним из важнейших подходов в области арабской грамматики и лингвистики в средние века. Этот тренинг направлен на систематическое изучение грамматики (*nahw*) и морфологии (*sarf*) арабского языка. Его главной целью было представить арабский язык не только как средство общения, но и как объект глубоких научных и философских исследований.

Учение Ибн Муханны особенно обогащено теоретическими и прикладными методами, позволяющими точно и правильно понимать язык Корана и хадисов. В учебнике представлены практические уроки и примеры для студентов, простым языком объясняющие сложные грамматические правила. Этот подход, при котором особое внимание уделяется языку Корана, позволил глубоко проанализировать грамматические и поэтические особенности священных текстов.

Сравнение учения Ибн Муханны и европейских лингвистических традиций представляет собой интересный подход к пониманию развития лингвистических методологий в различных культурных и научных контекстах. Эти две лингвистические традиции отражают интеллектуальные и культурные особенности того времени, в которое они развивались.

Main features of Ibn Muhanna's teaching

Summary

Ibn Muhanna's teaching was one of the most important approaches in the field of Arabic grammar and linguistics in the Middle Ages. This teaching aimed to systematically study the grammar (*nahw*) and morphology (*sarf*) of the Arabic language. Its main goal was to present the Arabic language not only as a means of communication, but also as an object of deep scientific and philosophical research.

Ibn Muhanna's teaching was enriched with theoretical and applied methods, especially for a precise and correct understanding of the language of the Quran and Hadith. The teaching provided practical teaching aids and examples for students by explaining complex grammatical rules in a simple way. This approach, which paid special attention to the language of the Quran, served to deeply analyze the grammatical and poetic features of the sacred texts.

Comparing Ibn Muhanna's teaching with European linguistic traditions is an interesting approach to understanding the development of linguistic methodologies in different cultural and scientific contexts. These two linguistic traditions reflect the intellectual and cultural characteristics of the periods in which they developed.

RƏYÇİ: dos. N.Əfəndiyeva

Zemfira Cəlil qızı Cəlilova⁵

⁵ Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti